

TÜRKİYE'DE SON DÖNEM ASKERLİK TARTIŞMALARI: VICDANİ RET VE BEDELLİ ASKERLİK

Yrd.Doç.Dr.Sait YILMAZ*

Kasım 2001'in ilk haftalarında Adalet Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığının peş peşe yaptıkları açıklamalar ile Vicdani Ret konusu kamuoyu gündemine oturdu. Öncesinde ise bedelli askerlik kanununun yakında çıkacağına ilişkin Başbakan'ın açıklamaları, vicdani ret konusunun "isteyen askerlik yapmayacak" şeklinde basında yer alması ile gölgede kaldı. Bedelli askerlik kanunu ile ilgili esaslar bizzat Başbakan'ın açıklamaları ile netlik kazanırken, kamuoyunda tartışıldıktan sonra Hükümet birden Vicdani Ret konusunda geri adım attı ve Milli Savunma Bakanı sadece AİHM kararları doğrultusunda bazı düzenlemeler yapılacağını açıkladı. Bu dönemde askerlik hizmetinden imtina etmeye çalışanlara Bedelli askerlik yanında bir de vicdani ret yolunun açılması kamuoyunda kafa karışıklığına neden oldu. Vicdani Ret'i savunan bazı kesimler askerlik yapmamanın bir hak olduğunu ve Avrupa'da böyle uygulandığını iddia etmektedir. Bedelli askerlik bir defa daha yeni düzenlemeler ile uygulamaya sokulurken şimdilik durmuş gibi gözükken Vicdani Ret konusu yeniden gündeme geleceği konjonktürü beklemektedir. Görünen o ki Silahlı Kuvvetlerin uygulaya geldiği askere alma sisteminde gelecekte radikal değişimler söz konusudur¹. Bu makalede, vicdani ret'in ne olup, olmadığı ve Türkiye için doğabilecek sonuçları ile bedelli askerliğin Türk askerlik sistemine yansımaları üzerinde durulacaktır.

Vicdani Ret nedir? Neden gündeme gelmiştir?

Vicdani ret, "bir bireyin politik görüşleri, ahlaki değerleri veya dinsel inançları doğrultusunda zorunlu askerliği reddetmesi" olarak tanımlanıyor. Vicdani retçiler, en çok, "Düşman olsa bile insan öldürmeyi, hiyerarşik ve statüsel yapılandırmalarda yer almayı ahlâki bulmamak, güncel sorunlardan dolayı o ülkenin silahlı birliğinde bulunmayı ideolojik ve dini inanca aykırı bulmak" gibi nedenlerle vicdani retçi olduğunu açıklıyor. Hâlbuki askerlik hizmeti; seçimlere katılma, vergi verme gibi her vatandaşın temel görevidir. Bu sadece Türkiye'de değil tüm dünyada böyledir. Devlet anlayışının ortaya çıktığı 15. yüzyıldan günümüze devleti yönetenlerin görevleri yanında vatandaşın da devlete karşı, onun yaşaması için gerekli olan yükümlülükleri bu üç alanda açıklanmıştır. T.C. Anayasası'na göre de; her Türk vatandaşı askerlik hizmetini yerine getirmekle yükümlüdür. Askerlik yapmamak bir özgürlük ve hak değildir ama askerlik hizmeti bir yükümlülüktür. Zorunlu askerliğin olmadığı özgürlük ülkesi ABD'de de bile kimse gerektiğinde askerlik hizmetinden muaf tutulamaz. Vicdani ret talebinin kullanılması sadece askerlik hizmetinin nasıl yerine getirileceği ile ilgilidir.

Türkiye'de resmi bir düzenlemeye sahip olmayan "vicdani ret" yolu ile askerlik hizmetinden imtina etmek isteyenler Türk Ceza Kanunu'nun 318. maddesine göre yargılanmaktadır. Bu maddeye göre "Halkı askerlik

* Yrd.Doç.Dr.Sait Yılmaz, İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi

¹ Dünya ordularının askerlik anlayışı ile ilgili bakınız: Sait Yılmaz, *Ulusal Savunma - Strateji, Teknoloji, Savaş*, Kumsaati Yayınları, (İstanbul, 2009).

hizmetinden soğutacak etkinlikte teşvik veya telkinde bulunanlara veya propaganda yapanlara 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası verilir. Fiil basın ve yayın yolu ile işlenirse ceza yarısı oranında arttırılır” denmektedir. Öte yandan, vicdani ret konusunda ısrar edenlerin AİHM’de oluşturduğu içtihatlar kapsamında, Türk Askeri Ceza Kanunu’nun 2000 yılında yenilenen "emre itaatsizlik" ile ilgili düzenlemelerinin de değişmesi gerekebilir. Henüz ilgili bakanlıkların Vicdani Ret ile ilgili düzenlemelerini içeren kanun tasarısının detayları ortaya çıkmadı ama vicdani retçilere sürekli cezalandırma ya da haklarında dava açılması yerine askerliğe alternatif hizmet yaptırılması konusunda bir formül geliştirilmesi üzerinde düşünülmektedir. Nitekim bedelli askerlik kanun tasarısının esaslarını açıkladığı konuşmasında Başbakan Vicdani Ret’in gündemlerinde olmadığını söylerken, Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz da konunun AİHM kararları çerçevesinde çifte cezanın önlenmesine yönelik ele alınacağını söyledi.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü’nün Haziran 2002’de ele aldığı rapor AİHM’in vicdani ret konusundaki içtihat değişikliğinin temelini oluşturuyor. ‘Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret’ adını taşıyan raporda alternatif hizmetin çerçevesi şu şekilde çiziliyor, “*Alternatif hizmet askeri değil sivil hizmeti kapsamlı ve kişi kamunun çıkarına olan bir noktada kamu hizmeti için çalışmalıdır. Sadece silah kullanmayı reddedenler için üye devletler silahsız askeri hizmet sağlamalıdır. Alternatif hizmetin süresi askeri hizmet süresinden uzun olamaz ve kabullenilebilir seviyede olmalıdır. Alternatif hizmette bulunan vicdani retçinin sosyal ve ekonomik hakları orduda görevli bir kişiden daha az olamaz.*” Bununla beraber, pek çok Avrupa ülkesi bu maddeyi tam olarak karşılamayan, kendine özgü yöntemler ile bazı düzenlemeler getirmişlerdir. Ankara ise, Avrupa Konseyi ve AİHM kararları nedeniyle vicdani ret hakkıyla ilgili yasal düzenleme yapmaya karar vermeye hazırlanmaktadır.

Vicdani Ret Diğer Ülkelerde Nasıl uygulanmaktadır?

Vicdani ret ile ilgili uygulamaları askerlik hizmetinin zorunlu olduğu ve olmadığı ülkeleri gruplayarak sınıflandırmak yeterli olmamaktadır. Çünkü askerlik hizmeti zorunlu olmasa da vicdani ret konusunda düzenlemeler getiren ülkeler vardır. Örneğin ABD’de askerlik şu anda zorunlu olmamakla birlikte Anayasa’ya göre kimse gerektiğinde ülke savunması kapsamında görev almaktan imtina edemez. Yani askerlik hizmeti anayasal bir yükümlülük olarak kalmaya devam etmektedir. Nitekim yapılan düzenlemeler ile böyle bir yola girenlerin öncelikle aldıkları eğitim ve bulunduğu dini grup itibarı ile geçmişte, bugün ve gelecekte böyle bir yaşam içinde olduğunu kanıtlaması gereklidir. Bu kişi sadece bir savaşa değil hiçbir savaşa katılmamayı da kabul etmiş olmalıdır². Bu tür kişilerin durumu Vicdani Ret Dinlerarası Hizmet Kurulu (NISBCO³) tarafından sabit görüldükten sonra alternatif hizmete yönlendirilebilmektedir. Diğer bir vicdani ret yöntemi orduya katıldıktan sonra silah kullanmayı ret şeklinde ortaya çıkmaktadır ki, bu durumda bu kişinin davranışlarının geçmiş ve bugün arasında önemli bir çetrefil gösterdiğinin

² Who is a Conscientious Objector? <http://www.scn.org/ip/sdmcc/co.htm>

³ NISBCO: National Interreligious Service Board for Conscientious Objectors

tespiti bizzat ilgili askerin komutanının takdir yetkisi içindedir. Askerlik kanununun hilafına hareket edenleri 250 bin dolara kadar para cezası ve beş yıla kadar hapis beklemekte, federal eğitim ve hizmetlerden yararlanmada sınırlamalar gibi düzenlemelere tabi tutulmaktadır.

Diğer ülkelerdeki vicdani ret uygulamalarına baktığımızda konunun daha çok ülkenin kendi şartlarına göre ele alındığını görmekteyiz. Önemli güvenlik sorunları bulunan ve askerlik hizmeti hala zorunlu görülen ülkelerden örneğin İsrail'de vicdani ret yasaktır. Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Yunanistan'da alternatif hizmet, askerlik süresinin 2 katıdır ve genelde aşağılayıcı, bezdirici, ağır işler yaptırılmaktadır. Rusya'da da benzer şekilde zorunluluk askerlik hizmeti bir yıl olmakla birlikte, vicdani retçilere 1,5 yıl bezdirici alternatif hizmet öngörülmektedir. AB'ye üye ülkelerin tamamında vicdani ret hakkı tanınmaktadır. AB üyesi ülkelerin 14'ünde zorunlu askerlik var ve 13 ülkede ise alternatif hizmet sistemi öngörülmüştür. Almanya, Danimarka ve İsveç dışındaki ülkelerin tümünde alternatif hizmet süreleri askerlik sürelerinden daha uzun tutulmuştur. AB üyesi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde zorunlu olan askerlik süresi 26 ay olmasına rağmen zorunlu kamu hizmeti süresi ise 42 ay olarak düzenleniyor.

Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkenin 27'sinde zorunlu askerlik uygulaması bulunuyor. Ancak 27 ülkenin 25'i, zorunlu askerlik yanında vicdani ret hakkı kapsamında zorunlu kamu hizmeti uygulamasına da yer veriyor. Vicdani ret hakkı tanımayan iki ülke ise Türkiye ile Azerbaycan. Türkiye'de askerlik süresi 12 ay olmasına rağmen, üniversite mezunları için (kısa dönem askerlik) 6 ay olarak uygulanıyor. Avrupa Konseyi 1987 yılında aldığı tavsiye kararında "Zorunlu askerlik hizmeti olduğu halde, vicdani sebeplerle silah kullanmayı reddeden herkes, tavsiye kararında belirlenen şartlar dâhilinde hizmetten muaf tutulmalıdır. Bu kişiler bunun yerine alternatif hizmet yapabilir" ifadelerine yer vermişti. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise vicdani retçi Osman Murat Ülke'nin başvurusu üzerine 2006 yılında Türkiye'yi mahkûm etti. AİHM kararında Türkiye'de askerlik yapmak istemeyenlere vicdani ret hakkının tanınmaması sözleşme hükümlerine aykırı bulunarak yasal düzenleme yapılması istendi. AİHM, "Ülke'nin vicdani retçi olduğunu her beyan edişinde yeniden cezaya mahkum edilmesini" kararına gerekçe gösterdi. Adalet Bakanı Ergin; "AİHM'nin aynı eylemden dolayı birden çok ceza verilmesini adil yargılama hakkına aykırı bulduğu için Türkiye'yi mahkum ettiğini, buradaki ihlali baz alarak konuyu değerlendirdiklerini" söylemektedir.

Vicdani Ret, Bedelli Askerlik ve Türkiye

Vicdani ret ile ilgili kullanılmaya çalışılan dini inanışı gereği askerlik hizmetinden imtina etmek istemek Türkiye'de yeterli alt yapıyı bulamamaktadır. Çünkü dinimiz askerliği kutsal bir hizmet olarak nitelemekte, bizzat peygamberimiz Hendek savaşında askerî anlamda nöbetçilik yapmıştır. Dinimize göre sınırlarda bekleyen asker, yurdun içinde onun sayesinde huzur ve sükûnetle ibadet eden kişilerin elde ettikleri kadar sevap kazanacaktır. Cephede düşmandan kaçmak en büyük günahlardan

sayılmıştır. Dinimiz askerliği methetmiş, askerlikten kaçanları, askerliğe önem vermeyenleri de yermiştir. Sadece bununla kalmayıp, düşmanla mücadele yapabilmek için daima hazırlıklı, daima güçlü bulunmamızı emretmiştir. Bu nedenle, Türkiye’de Vicdani Retçiler kendilerine Yehova Şahitleri gibi klikler aramaktadırlar. Diğer bir grup daha çok Kürtçü anlayış içinde insanları askerlikten alıkoymak için silahla mücadeleye karşı olduklarını ifade ederek, bu yüzden askerlik hizmeti yapmak istemeyen bir gruptur. Başka bir grup ise hiyerarşi içinde çalışmaya, savaflara ve silaha karşı olduğu için askerlik hizmeti yapmak istemeyenlerdir ki bu da bir ülkede her türlü vatandaşlık hakkından yararlanıp, eli silah tutan asker ve polisin sağladığı güvenlik ortamında yaşarken kendisi bu yükümlülüğü almama yani devlet-vatandaş ilişkisi mantığına ters bir yaklaşımdır.

Bütün bunlara rağmen Avrupa’daki kimi devletlerin vicdani ret ile ilgili uygulamalara geçmiş olması bu ülkelerin kendi iç ve dış koşulları ile ilgilidir. Acil güvenlik sorunu olmayan, mevcut sorunlarını zorunlu askerliğe bile gerek duymadan çözebilen, askerliği sembolik bir hizmet haline getirmiş Hollanda, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerin iç güvenlik ortamı ve çevrildiği komşuları ile ilişkileri Türkiye’nin şartlarına hiç benzememektedir. Türkiye, bugün tüm gücü ile terörle içeride ve dışarıda mücadele halindedir ve bu mücadelede Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gücü en önemli dayanaktır. Öte yandan silahlı kuvvetlerimizin bu güçlü konumu Yunanistan, GKRY, İran, Irak ve Suriye gibi ülkeler ile ilişkilerimizde en önemli caydırıcılık unsurudur. Vicdani Ret ve bedelli askerlik gibi uygulamaların yaygınlaşması TSK’nin asker ihtiyacının karşılanmasında kısa ve orta vadeli sorunlar ortaya çıkarır. Her şeyden önemlisi büyük ölçüde terörle mücadeleye odaklanmış TSK personeli içinde motivasyon kaybı yaratır. Ülkede birlik ve bütünlük, vatandaşlık duygularımız zayıflayabilir. Diğer yandan terör örgütü yandaşlarının askeri hizmetten kaçmasının önü açılmış olur. Nitekim son yıllarda gittikçe yozlaşan kültürümüz ve zayıflayan mili birliğimiz nedeniyle bir an önce ilgili kanunların çıkması ile askerlik hizmetinden adeta kaçmak isteyen bir insan yığını oluşmuştur.

Bedelli Askerlik

Bedelli askerlik konusu da insani nedenlerden çok -adeta askerlik hizmetinden kaçınmak isteyenlerin, istismar alanı olarak karşımızdadır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebeği ve her şeyi “Mehmetçik”tir. Vatan görevi diye seve seve askerlik hizmetini yapan, şehit olan bu Anadolu gençlerinin yanına önce üniversite mezunlarına kısa dönem askerlik yaptırmak için “Mehmet Bey”i koyduk. Sonra yurt dışından gelemeyenleri kayırmak için diğer bir bedelli türü olan “Mr. Mehmet” ortaya çıktı. Şimdi de parası olan askerlik yapmayacak anlayışını destekleyecek şekilde “Mehmet Ağa” yeniden hortlamaktadır. Türkiye’nin erkek nüfusu sanıldığı gibi sınırsız değildir. Mevcut güvenlik sorunlarımız nedeniyle hala zorunlu askerlik uygulamaktayız ve mali sorunlar nedeni ile profesyonelleşememekteyiz. Türkiye, terör meselesini çözdüğünde hem ordusunu küçültecek hem de profesyonelleşecek planlarını yapmış ve buna da kademeli geçiş sürecindedir. Ancak, geldiğimiz süreç henüz bedelli askerlik ve vicdani

retçiler için çok erken bir safhadır. Terörle sıkı mücadele içine girmiş ordumuzun en önemli ihtiyacı birlik ve beraberlik içinde olmak yani motivasyondur. Bedelli askerler ve vicdani retçiler ise bu motivasyonun zehiridir. Atatürk'ün de dediği gibi "Ordumuz, Türk milletinin azim ve kararlılığının çelikleşmiş bir ifadesidir".

Başbakan tarafından bedelli askerliğin 30 yaşından gün almışlar için 30 bin TL. karşılığı uygulanacağı ve bu kişilerin 21 günlük eğitime de alınmayacağı açıklandı. Yani "getir parayı, al tezkereyi" mantığı hâkim oldu. Başbakan bedelli askerlik kanun tasarısının esaslarını ortaya koyduğu açıklamasında bedelli askerlik için bugüne kadar uygun şartları beklediklerini ve ordunun asker ihtiyacını da dikkate alarak konuyu ele aldıklarını söyledi. Ancak durumun hiç de öyle olmadığı aşikardır;

- Öncelikle Türkiye'de terör olayları artan bir yükseliş içindedir ve yakın gelecekte azalacağına ilişkin hiçbir emare yoktur. Üstelik terörle mücadelede uygulanan yöntemler yüzünden güvenlik güçlerimiz ve özellikle ordumuz motivasyon kaybı yaşarken bir de bedelli askerliğin getirilmesi yani parası olanın askerlik yapmayacak olması söz konusu motivasyonu çok daha aşağıya çekecektir. Üstelik Suriye, İsrail ve GKRY ile ilişkilerin tarihin en kötü dönemlerinden geçtiği bir dönemde her an bir kıvılcım ile askeri seçeneklerin gündeme gelmesi mümkündür.

- Diğer bir sorun Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zaten yetersiz olan asker mevcududur. 2008 yılında da bedelli askerlik konusu gündeme geldiğinde dönemin Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ aynen şunları açıklamıştı⁴; "2008'den itibaren silahlı kuvvetlerin asker ihtiyacını karşılama yüzdesi düşüyor. %65.49'unu karşılanmış 2008'de.. %100 olması gerekirken! Bu görevlerin yürütülmesinde zorluklar yaratıyor. Bizim TSK olarak bedelli askerlik uygulamasını düşünmemiz söz konusu değil. Bunun pek uygulanma olanağının olmadığını söylemek mümkün. Türkiye terörle mücadele ediyor, bu sabah 9 vatan evladını kaybederken diğeri 7,500 - 10,000 dolar ödeyecek ve askerlik yapmayacak. Kimse bedelli askerlik isteyemez. Bunun kimseye ifade edemeyiz."

Gene Başbuğ'a göre asker karşılama oranı 2011 yılında %60'a düşecekti. Öyleyse Başbakan'ın uygun dediği konjonktür hangisi? Başbakan, askerlerin görüşünün alındığını söylüyor ama görüş almanın aynen uygulamak olmadığını biliyoruz. 30 yaş ve üstüne uygulanan yeni düzenleme Vicdani Ret'i de gölgede bırakırken, bankaların konuyu kredi verme fırsatçılığına dönüştürmesi konuyu daha da yozlaştırmaktadır. Bedelli askerliğin amacı muhtelif sebeplerle askerliği gecikmiş, yaşı ilerlemiş ve koşullar değiştikçe askerliğini yapamaz hale gelmiş vatandaşlarımıza kolaylık sağlamaktır. Bu konu insani olmaktan çıkmış parasal diğer bir deyişle etik olmayan bir boyutta yürümüştür. Bu şartlara sahip ama parası olmayan vatandaşlarımızın da askerlik yapmaması gerekmez mi? Diğer yandan gözlerden kaçan bir husus dövizli askerliğin de önünün tamamen açılması, yaş sınırının kalkması ve kolaylaşmasıdır. Vicdani Ret konusu ise şimdilik

⁴ Kaynak : <http://www.haber3.com/bedelli-askerlik-umutlari-sondu-469958h.htm?interstitial=true#ixzz1ehMmnx8z>

gündemden kalkmış olmakla birlikte zaten bedelli askerlik ile onlara da yol açılmıştır. Ancak vicdani ret konusunun başka bir baharda tekrar gündeme getirileceğini, şimdilik kamuoyunun ısıtıldığını unutmayalım.

Peki, nasıl olmalıdır? Öncelikle ne bedelli askerlik ne de vicdani ret konusu başta İslam dini olmak üzere Türk kültürünün yapısı ve milletimizin karakterine uygun değildir. Askerlik bir gün Türkiye’de zorunlu olmaktan çıkabilir yani Türkiye’nin güvenlik sorunları ve buna bağlı asker ihtiyacı zorunlu askerliğin kaldırılması için uygun ortamı bulabilir. Dileğimiz ordumuzun tamamen profesyonelleşmesi ve asker ihtiyacının azalmasıdır. Nitekim TSK.leri de bir plan dahilinde profesyonelleşmektedir. Genelkurmay Başkanlığı tarafından web sitesinde yayınlanan rakamlara göre silahlı kuvvetlerde halen yedek subay ve er 465. 197 (458.368’i erbaş ve er) yükümlü yanında 201.379 uzman personel bulunmaktadır. Yani ordumuz hızla profesyonelleşmekte, özellikle nitelik isteyen alanlarda ihtiyaç duyduğu personeli mümkün olduğu kadar sözleşme ile uzun vadeli almaktadır. Türkiye’nin daha nitelikli askere, teknolojiye ve profesyonelleşmeye ihtiyacı vardır. Güvenlik sorunlarını çözmüş bir Türkiye’de profesyonelleşme ile birlikte ordumuz da oldukça küçülecek ve bugün tartışılan konular zorunlu askerliğin kalması ile gündemden düşecektir. Ancak bugün bedelli ya da vicdani ret değil, birlik ve topyekûn mücadele zamanıdır.

Sonuç Yerine

Getirilmek istenen gerek bedelli askerlik gerekse vicdani ret ile ilgili düzenlemeler şimdiden kamuoyunda isteyen askerlik yapmayacak gibi bir algılamaya doğurmuş ve pek çok kimseyi yanlış yönde harekete geçirmiştir. Bunun çok olumsuz yansımaları bugün terörle mücadele eden Mehmetçik ve gelecekte ise askere alacak insan kaynaklarımız üzerinde görülebilir. Toplum içinde yozlaşma ve “bana ne”ciliği artırabilir. Bu iki konu kamuoyu tarafından askerlik yapmamanın yolu olarak algılanmamalı, özendirilmemelidir. Gerek bedelli askerlik gerekse vicdani ret konusu ne Türkiye’nin kültürüne ne de mevcut şartlarına ve konjonktürüne uygun değildir. Esas olan başka ülkelerin ne yaptığı ve Avrupa Mahkemesi yargıçlarının görüşleri değil Türkiye’nin hâlihazır şartları ve çıkarlarıdır. Tüm ülkeler de meseleye bu gözle bakmaktadır. Bu yüzden bu iki mesele siyasi mülahazalar dışında ele alınarak, pandoranın kutusu açılmamalıdır. Yapılması gereken sadece ordumuzun değil tüm milletimizin askerlik sevgisini okşamak, terörle mücadelede milli birlik ve bütünlüğümüzü bozacak uygulamaları rafa kaldırmaktır.